

Nr 4 2011

Natur

på Gotland

Lergeting
Speglingar
Avloppsmes
Gotlandshöna
Vad är detta?
Frågor och svar
Bilder från arkivet
Vad sälskit berättar
Sälskador - för vem?
10 år som Kravbönder
Saxat från nyhetsflödet
Eldsjälen Anders Lekander
Gotländskt industrilandskap
Desillusionerat engagemang
Se med kärlek på skarpsillen
Vinternätternas stjärnhimmel
Stefaan de Maecker – ett år senare
40 års ringmärkning på Lilla Karlsö
Småkryp i granen Annorlunda julpynt
Sillgrissleungens liv - dramatik och myter
Harriet Lihnell – en av miljöpartiets makthavare

Gotländskt industrilandskap

Björn Hjernquist

Naturskyddsföreningen Gotlands vindkraftpolicy hittar du på hemsidan, adress på sidan 2.

Vi behöver förnybar energi, men innan vi bygger ut vindkraften på Gotland måste vi veta hur mycket som ska produceras, var den ska byggas och hur naturen påverkas. Klarar våra politiker att hantera en storskalig utbyggnad? Definitivt inte, om det fortsätter som det hittills fungerat – där de överlämnat till marknadskrafterna att bestämma över utbyggnaden och att göra naturvärdsbedömningar! I denna artikel lyfter jag fram några av bristerna i planeringen och några av de negativa sidorna av utbyggnaden på Gotland, som många medlemmar framfört till redaktionen.

På flera håll i landet byggs vindkraftparker inom naturskyddade områden – områden vi trodde var räddade. Det utreds till och med av Regeringen om det går att bygga inom Natura 2000-områden! På Gotland byggs det på stränder och i andra känsliga miljöer. Exploatörer och politiker utnyttjar situationen att människor känner oro för en pågående klimatförändring och att det finns en känsla av att vindkraften är odelat positiv/miljövänlig/ren. Men måste utbyggnad ske på bekostnad av redan vunna segrar för naturvården? EU har godkänt att det är upp till varje land att själv bestämma om man vill skydda sina naturområden från vindkraft eller ej, så där finns ingen konflikt. Många länder har också undantagit skyddade områden från vindkraftsutbyggnad! UNESCO:s expertorgan för kulturmiljön har nyligen varslat om att världsarvet "Södra Ölands odlingslandskap" kan komma att upphävas om det byggs vindkraftverk på alvaret.

Kravet på myndigheterna att ta naturvårdshänsyn i planeringsprocessen växer. Riksföreningens yttrande till Naturvårdsverket över utredningen "vindkraft-etablering inom Natura 2000-områden" avslutas med: *Naturskyddsföreningen anser att industrietablering, däribland vindkraft, med all den tillkommande extra exploatering i form av vägar, servicebyggnader, ledningar och diken m m inte skall förekomma inom Natura 2000-områden. De utpekade områdena utgör en så begränsad del av landarealen och i detta perspektiv måste lämpliga områden för vindkraft kunna hittas utanför utpekade Natura 2000-områden.*

Det kan inte vara en naturskyddsförenings mål att det ska placeras ut mera vindkraftverk i landskapet

UNESCO hotar att upphäva världsarvet på Öland om det byggs vindkraftverk på alvaret

Lars Thomsson (tidigare C-kommunalråd) är utsedd vindkraftssamordnare och driver på vindkraftsutbyggnaden. Han säger sig vara mer miljövänlig än Naturskyddsföreningen. Det är samma Lars Thomsson som förespråkade Nordkalks 180 hektar stora kalkbrott i Bunge och som ville bygga hus på Hällarna, där Regionen, med en ny politisk vilja, tänker göra naturreservat.

Jag vill ha förnybar energi, men att förespråka en kraftfull utbyggnad av vindkraft i landskapet skulle vara ett ställningstagande som skulle göra en naturskyddsförening till vindkraftslobbyist, istället för en naturskyddsförening. Det kan inte vara en naturskyddsförenings mål att exploatera naturlandskap med vindkraftverk, säger många medlemmar. Man kan acceptera en utbyggnad i syfte att nå klimat- och miljömål, men att det skulle vara ett *mål* för en naturskyddsförening är inte förenligt med en sådan förenings intressen. Jag menar att klimatfrågan kan hanteras utan att vi behöver acceptera eller förespråka industrialisering av landskapet. Vi måste komma bort från fossila bränslen, men marknadskrafterna själva, klarar inte att göra denna omställning miljövänligt och naturvårdsanpassat. Jag vill att en fortsatt utbyggnad ska vara reglerad och inte förstöra värdefull natur. Vindkraftel som produceras där vindkraften skadar naturen, som på många ställen på Gotland, bör inte heller certifieras med Bra Miljöval. Riksföreningen ser för närvarande över kriterierna för detta. Naturskyddsföreningen Gotland har sammanställt en vindkraftpolicy med bland annat *stoppområden*, (se hemsidan).

Vår tids "baggböleri"

Idag planeras storskalig vindkraftsutbyggnad på Gotland – 500 nya verk på 2-3 MW, vilket är i särklass mest i landet sett till ytan. För att det ska kunna ske måste det till nya elkablar mellan Gotland och fastlandet. Denna utbyggnad planeras för fullt, men det har inte gjorts någon utredning kring följderna. Utbyggnadsplanerna är delvis hemliga. Markägarna skriver på tystnadsavtal och inte ens Regionen och Länsstyrelsen känner till alla planer. Allmänheten och grannar till vindkraften får veta ännu mindre. Detta trots alla fagra ord från vindkraftbranschens och myndigheternas sida om vikten av tidig information och medborgarinflytande vid planering av vindkraft. Det finns många tveksamheter i hanteringen både från Regionen och exploatörerna.

Enligt Naturskyddsföreningens rekommendationer för lokalisering av vindkraft ska den inte lokaliseras till områden som listas i 4 kap Miljöbalken. Där nämns hela Gotland: *Anläggningar ska inte heller placeras i nära anslutning till sådana områden, om det finns risk för störningar.* Men enligt flera av våra lokalpolitiker ska Gotland bli världsledande på vindkraft. Översiktsplanen *ByggGotland 2025* förespråkar en mycket kraftig utbyggnad av vindkraften. Så kraftig att bevarandevärda miljöer får stå tillbaka. Landskapsbilden kommer att bli förändrad enligt Lars Thomsson, som säger att det måste vi vänja oss vid. På möten pläderar han för vindkraft på både Fårö och Storsudret. *"Vi kommer att bo nära vindkraften i framtiden."* Dessutom vill Regionen bygga stora vindkraftsindustrier i helt tyst och orörd natur. Åk ner på Näsuddens strandängar och försök njuta av fågelsång! Om man inte reflekterat över vindkraftens miljöproblem tidigare, så gör man det då. Hur har denna utbyggnad kunnat ske i vår miljömedvetna tid? Samtidigt som folk, med rätta upprörs över, men i sammanhanget mer bagatellartade, hjulspår på stränderna! I översiktsplanen varnar Länsstyrelsen för att en fullskalig utbyggnad kan komma att leda till en påtaglig skada på Gotlands natur- och kulturvärden, och anser att översiktsplanen inte ger en tillräckligt välgrundad bild av den helhetsverkan som en utbyggnad av vindbruket kan ge. Det är ganska allvarlig kritik.

Riksintresse för vindbruk

Energimyndigheten har pekat ut områden med bra vindförhållanden som riksintresse för vindbruk. På Gotland finns två procent av landets riksintressen. Vår andel av den nya vindkraften borde då vara ungefär två procent av hela Sveriges, det vill säga 0,2-0,6 TWh beroende på om man jämför med planeringsramen 30 TWh eller den verkliga utbyggnaden som antas bli ca 12 TWh genom elcertifikatsystemet. Men i översiktsplanen har målet sats till 2,5 TWh, vilket är över 700 procent mer och kräver 500 nya vindkraftverk på ön. Gotland utgör 0,7 procent av Sveriges yta, men Regionen har målet att vi ska stå för hela 20 procent av all vindkraft. Länsstyrelsen har en mera realistisk inställning och menar att det går att bygga cirka 35 nya verk samtidigt som ett 80-tal gamla byts ut. Det skulle ge 0,34 TWh, vilket alltså motsvarar Gotlands andel av riksintresset.

Vindkraftföretag skriver avtal med markägarna med tystnads klausul med viten på 100.000-tals kronor! Hur står det till med demokrati och offentlighet i Sverige år 2011?

... leda till störningar och även dödande av fridlysta djur innefattar avsiktligt handlande. I sådana fall skulle fordras dispens enligt artskyddsförordningens bestämmelser, som skulle vara svårt att motivera.

Inga opartiska utredningar

Vindkraftsparkerna på Näsudden lyfts ofta fram som *"bra exempel på lyckosam etablering av vindkraft"*. Men på vilka grunder kan det vara bra att förstöra vackert, värdefullt och unikt strandängslandskap? Tidigare fanns här ett rikt fågelliv, men på de västra strandängarna, bland vindsnurrorna, är fågellivet numer utarmat. Har vi inte råd att låta denna typ av marker vara ifred från industriell exploatering kan man undra? Här har flera örnar dödats vid kollision med vindkraftverk.

På pappret ser det kanske bra ut när miljödomstolar går till beslut om dessa storskaliga industrietableringar. Det planeras enligt Miljöbalkens regler med en Miljökonsekvensbeskrivning. Men precis som i fallet med Nordkalks kalkbrott i Bunge, är det företagen själva som anlitar forskare och konsulter för dessa utredningar. Ingen konsult har hittills sagt nej till en vindkraftsetablering, som man fått i uppdrag att utreda! Skulle någon säga stopp blev det nog inga fler jobb! I verkligheten blir det ingen allsidig/opartisk utredning som underlag för en prövning i miljödomstolen. Marknaden domineras av några få "vindkraftskonsulter" som alltid går industrins ärenden. Ibland finns intressekonflikterna även inom naturföreningar och miljöörelsen. Naturhänsynen hänger därför oftast helt på vilket ansvar länsstyrelserna tar och vilka direktiv som finns på respektive länsstyrelse.

Brist på kunskap

Energifrågor har alltid varit svåra för politiker och allmänhet, vilket lämnar fritt spelrum för kraftindustrin och lobbyorganisationer. Myndigheterna är dessutom otydliga när det gäller hur mycket vindkraft som skall produceras - en planeringsram på 30 TWh enligt Riksdagens beslut eller en verklig utbyggnad på 12 TWh enligt Energimyndigheten? Debatten handlar mest om vindkraft, men förnybar energi är även t.ex. bioenergi som idag ger fyra gånger mer än vindkraften och som inte påverkar landskapet lika brutalt.

Och hur många vet att energioverenskommelsen 2009, förutom en satsning på förnybar energi, även innebar att vi behåller och ökar kärnkraften med ca 8 TWh år 2010-2012 enligt Energimyndighetens prognos, dvs mer än vindkraften?

Länsstyrelser och domstolar gör olika

Det är synd att myndigheterna på Gotland inte tagit problemen på allvar. I flera andra län och kommuner har det initierats dialog med naturvärden som även resulterat i samarbete med framtagande av underlag för vindkraftsutbyggnad. Det kan handla om rapporter med kunskap om de naturvärden som finns i regionen. Men på Gotland har det inte gjorts några sådana satsningar alls, trots att det föreslagits från den ideella naturvårdens sida. Gotland sticker ut i jämförelse med andra län på flera punkter. Dels har i princip inga invändningar framförts från naturvårdsansvariga myndigheter mot någon etablering, alltså inte ens i fall där det helt uppenbart finns starka skäl för att förhindra vindkraft. Gotland har också flest vindkraftverk i Sverige. Samtidigt har Gotland högre andel naturvärden (arter och habitat), med särskilda skydds- och bevarandevärden, än de flesta andra län, men det avspeglas inte i andelen skyddad natur. Man kan därför fundera över hur vår naturvård fungerar. Hur kan strandängar och särskil-

da arter ibland betraktas som värdefulla och ibland helt negligeras. Som ”kompensation” på Näsudden har Länsstyrelsen sett till att enbuskmarker runt vindkraftverken röjs. För vem? Till vilken naturvårdsnytta?

Det skiljer markant mellan olika delar av landet hur naturvärden bedöms och behandlas hos myndigheter och domstolar. Länsstyrelsen på Gotland har t.ex. godkänt exploatering alldeles intill örnbö och motiverar detta med att ”det finns så många örnar”. Miljödomstolen vid Nacka tingsrätt har tyvärr accepterat Länsstyrelsens motivering.

Men i Halland har det gjorts en helt annan bedömning. Där skriver Miljödomstolen i Vänersborgs tingsrätt (Mål 3243-10): ”*Angivna förbud gäller således kontra örnnarna vid avsiktligt handlande. Det kan möjligen ifrågasättas om inte etablering av en anläggning som i någon omfattning ofrånkomligt kommer att leda till störningar och även dödande av fridlysta djur innefattar avsiktligt handlande. I sådana fall skulle fordras dispens enligt artskyddsförordningens bestämmelser, som skulle vara svårt att motivera. Sannolikt skulle det leda för långt att beteckna etablering av vindkraft som sådant avsiktligt handlande som utlöser förbuden enligt artskyddsförordningen. Emellertid måste andemeningen i artskyddsförordningen beaktas...*”

Vidare står det i domen: ”*En frågeställning som inrymmer en prislapp per örn leder dock lätt fel. Det gäller ju att välja en lämplig lokalisering och det ska s.a.s. inte gå att köpa sig fri genom att hänvisa till stora ekonomiska bortfall. Vidare gäller att ett nej endast innebär att en viss vindkraftsetablering vägras. Det är fortfarande möjligt med vindkraftsetableringar på andra, kanske närliggande platser. I detta fall kan inte tas hänsyn till om den aktuella exploatören disponerar över dessa platser eller inte. Vidare måste hänsyn tas till bestämmelserna i artskyddsförordningen (2007:845).*”

Miljödomstolen i Östersunds tingsrätt (Mål 42-10 och Mål M 145-10) har beslutat om skyddsavstånd på 2 km från bö och med kungsör och fjällvråk. Båda domarna har vunnit laga kraft. En överklagades av vindkraftbolaget till Mark- och Miljööverdomstolen som fastställde Miljödomstolens dom.

I sammanhanget skriver Naturvårdsverket följande (NV-05830-11, NV-05805-11, NV-05803-11) till Mark- och Miljööverdomstolen vid Svea hovrätt: ”*I en syntesrapport som snart kommer att ges ut inom forskningsprogrammet Vindval ger forskarna förslag på buffertzoner för de fåglar som de anser vara känsligast när det gäller påverkan från vindkraft. För kungsör anges för fågelns boplatser en buffertzon på 2–3 km inom vilken vindkraftsutbyggnad bör undvikas för att minimera negativ påverkan på fåglar. Forskarna baserar sina förslag på senaste forskningen i ämnet. Naturvårdsverket bedömer bl.a. mot bakgrund av ovanstående att det av mark- och miljödomstolen meddelade prövotidsvillkoret (2.2) om ett två (2) kilometers skyddsavstånd till befintliga kungsörbö är väl grundade.*”

Här hävdar alltså Naturvårdsverket en linje som överensstämmer med vad ideella naturföreningar också drivit på Gotland, men som Länsstyrelsen på Gotland helt gått emot.

Landskapsanalys saknas

I översiktsplanen sägs att många viktiga avvägningar för att tillgodose riksintressena enligt 4 kap Miljöbalken hänvisas till det fortsatta arbetet med fördjupade översiktsplaner, och att alla nya etableringar av vindbruk ska föregås av en landskapsanalys. När skall Regionen och Länsstyrelsen påbörja det arbetet när det gäller

Myter om vindkraft

Richard och Ann-Christin Bernström

Vindkraften behövs för miljöns skull. Inte helt sant.

Även om vi bygger ut vindkraften till 30 TWh med bl a 500 nya vindkraftverk på Gotland står vindkraften bara för 5 % av landets energitillförsel. 95 % kommer från andra energislag, t ex biobränsle som idag ger fyra gånger så mycket förnybar el som vindkraften. Utbyggnaden av hållbar elproduktion kan därför lika gärna ske med biobränsle som också är en subventionerad (elcertifikatberättigad) energikälla.

Vindkraften ger lägre elpriser. Inte alls sant.

Elpriset på den nordiska elmarknaden Nordpool bestäms timme för timme av den dyraste elen i mixen av olika produktionsformer, t.ex. kol- eller oljekondens. Detta trots att vindkraften är billigare att producera, vilket ger vindkraftbolagen stora vinster. Därför sjunker inte priset. Eftersom elnätet är ihopkopplat med kontinenten, och snart även med Baltikum, där elpriserna är högre hålls elpriset uppe även om vindkraften byggs ut.

Vindkraften ersätter importerad el från kolkraftverk. Inte helt sant.

Vindkraft är en subventionerad (elcertifikatberättigad) elproduktion. Om subventionerna inte utnyttjas för investering i vindkraft kommer en annan certifikatberättigad investering, t.ex. biobränsle att genomföras. En hållbar energikälla ersätts bara av en annan.

Vindkraftverk är tysta. Inte alls sant.

Vindkraftbuller strax under riktvärdet 40 dBA upplevs av ungefär var tredje person som störande eller mycket störande. 40 dBA får man ca 500 m från ett vindkraftverk på 2-3 MW eller ca 1000 m från en vindkraftspark. Regionens skyddsavstånd är därför otillräckligt för en större vindkraftspark. Forskare inom vindkraftsbuller anser att dagens riktvärde 40 dBA är för högt.

de projekt som nu är kända och i några fall beslutade? Hittills har vi inte sett något av det.

Intresset för miljö och naturvård kommer ur den privata upplevelsen av landskapet och dess natur, fåglar, insekter och växter. Vindkraftverken får ej byggas närmare än 1000 meter från bostäder. Därför blir de stora ensliga naturlandskap, såsom utdikade myrar, sammanhängande skogsområden och hedar som tas i anspråk, just de områden som ofta har unika värden och som många naturvänner ser som en viktig resurs för sina naturupplevelser.

Vindkraft och kalkindustrin går hand i hand!

Kalkindustrin på Gotland – Cementa, Nordkalk och SMA – är stora förbrukare av icke förnybar energi och står för ungefär hälften av öns energiförbrukning och ca 10 procent av Sveriges samlade CO²-utsläpp eller 2,2 miljoner ton. Lite ironiskt kan man konstatera att hälften av Gotlands planerade vindkraftproduktion eller 200-300 vindkraftverk behövs bara för att kompensera för kalkindustrins CO²-utsläpp. – Storskalig kalkbrytning och storskalig vindkraftsindustri går hand i hand!

Fakta om vindkraftverken på Näsudden

Effekt: 3 MW

Kostnad: 30 miljoner. Betalas tillbaka på 12 års drift.

Livslängd: drygt 20 år.

Vikt: ca 200 ton exklusive fundament (7 ton rotorbladen, 120 ton "huset", 60 ton tornet).

Höjd: 150 meter

Längd rotorblad: 40 meter / blad

Fundament: 500 m³ betong + 40 ton armeringsjärn

Till detta kommer material i form av stenkross för anläggande av vägar, kranplaner, fundamentplatser och ställverk och markingrepp för kabelgravar m.m.

Måns Hjernquist, Gotlandsornitologernas ordförande, med en gammal kungsörn som brutit vingarna vid en kollision med ett vindkraftverk på Näsudden 2011. I bakgrunden en havsörn som tar sig fram farligt nära rotorbladen.

Sila mygg ...

Till fiskeboden får man ta sig till till fots, inga vägar får finnas, fönsterbågar får inte målas i vilken kulör som helst, övernattning får ske endast tillfälligt i samband med fiske, panel får endast bytas enligt särskilt regelverk. Detta för att inte förstöra kultur- och naturmiljön.

Ödets ironi! Om det inte funnits ett starkt strandskydd hade stränderna varit bebyggda och därmed hade vindkraftsutbyggnad inte varit möjlig.

Nu anläggs omfattande vägnät och enorma betongfundament för att uppföra stora vindkraftverk. För att fundament inte ska undermineras har även betongmur och stenblocksmur anlagts intill strandkanten.

